

Проф. др БРАНИСЛАВ ОСТОЈИЋ

РУКОПИС И ПРВО ИЗДАЊЕ ГОРСКОГ ВИЈЕНЦА У ОРТОГРАФСКИМ И ЈЕЗИЧКО-ТЕКСТОЛОШКИМ АНАЛИЗАМА ЈЕВТА МИЛОВИЋА

Најчешће су издања Горског вијенца пропраћена коментарима и у свима њима се по правилу "Нешто ново о појединим стиховима говори". Управо, свако ново тумачење понеке лексеме, стиха или пјесничког обрта доноси друкчије, а по обичају успјешније објашњење. Честа су и мање успјешна новија тумачења од оних раније даваних. Биће, сигурни смо, и још потпунијих коментара Његошева Горског вијенца, па било то комплетних коментара или тумачења појединих Његошевих ријечи, израза или обрта у којима ће се давати друкчија схватања, што је разумљиво с обзиром на чињеницу да се научне области "којима се поједини коментатори Горског вијенца у своме захвалном послу користе, све више богате новим чињеницама, проширивањем и утврђивањем увида у њих."¹

У ланцу свих коментара Горског вијенца почевши од оних првоиздатих, с ћирилице на латиницу пренесеног Горског вијенца С. М. Љубише у издању Матице далматинске², па до најновијег који је издала СКЗ с врло опширним "свестраним" коментаром Николе Банашевића - учење Јевта Миловића, прије свега његова књига *Рукопис Горског вијенца*³ с опширним уводним напоменама и његова у вези с тим два рада "*Нека њињања кријичке Горског вијенца /поводом изда-*

---

¹ М. Стевановић, *Језичка тумачења у коментарима Његошева Горског вијенца*, САНУ, Београд 1976, 5.

² У Задру 1868. године.

³ *Рукопис Горског вијенца Петра II Петровића Његоша*, ЦАНУ 13, Одјељење умјетности 3, Подгорица 1982.

ња Горског вијенца у редакцији Риста Драгићевића/ и *Неколико ријечи о ауторству његовог дијела "Горског вијенца"*,⁴ заузимају достојно мјесто.

Прву детаљнију анализу разлика између текста рукописа и текста првог издања Горског вијенца дао је Милан Решетар,⁵ а прву комплетну анализу направио је М.С. Лалевић 1951. год. у исцрпној студији "Напомене уз рукопис Горског вијенца".⁶ Јевто је пратио не само "настанак редакције Његошевих стихова у оригиналном рукопису" него је "и објашњавао зашто је пјесник мијењао ријечи и синтагме у појединим стиховима, па и саме стихове". Пратио је уз то детаљно, како каже, "врло успјешно излагање М. С. Лалевића" коригујући неке погрешно прочитане ријечи и изразе па и стихове у самом рукопису, а узгред елиминисао и штампарске грешке у Лалевићевој студији. Лалевићев текст уз Миловићеву студију *"Нека њишања кријичке Горског вијенца"* и уводне напомене од четрдесетак страна уз издање *"Рукопис Горског вијенца"* су основ за критичко издање Горског вијенца. Сачувани рукопис Горског вијенца темељно је проучио и Никола Банашевић, али не само у циљу утврђивања текста него за правилно тумачење и боље разумијевање појединих мисли у Његошеву спјеву. Управо, Никола Банашевић је припремио критичко издање с коментарима.⁷

У својим схватањима Горског вијенца, посебно појединих мјеста у њему, Јевто се "користио својим дугогодишњим проучавањем Његошева времена" и ближим упознавањем појединих детаља у вези са садржајем Горског вијенца. У низу појединачних тумачења Његошева стиха дао је више допуна коментарима Горског вијенца с мноштвом објашњења Његошева рукописа од којих нас овога пута интересују само нека и углавном текстуално-ортографска решења, па ћемо о њихову значају за схватање и разумијевање Његошева спјева односно Његоша уопште у даљим излагањима на одговарајућим мјестима само понешто рећи. Управо, рећи ћемо за ову прилику онолико колико нам дозвољавају просторне и временске могућности.

⁴ Задарска ревија XIV, /Задар/ 1965, 1, 53-69; Задарска ревија, Задар 4/1982, 339-344.

⁵ Милан Решетар, *Напомене уз издање Горског вијенца*. Цјелокупна дјела П.П. Његоша. - Београд 1926, књ. I, стр. 348-355.

⁶ М. С. Лалевић, *Напомене уз рукопис Горског вијенца*. Питања савременог књижевног језика /Сарајево/ III, 1951, П/1, 199-224; *О неким особеностима Његошева језика и његовог рукописа* по рукопису Горског вијенца. - Стварање, Цетиње 1958, год. XIII, св. 1, стр. 60-69.

⁷ П.П. Његош, *Горски вијенац. Критичко издање с коментаром*. - Београд 1973, СКЗ, коло 66, књ. 442.

II

У поређењу аутографа првога дијела Горског вијенца до 1528. стиха без *Посвѣиѣ ѿраку оца Србије*, преписа "*Посвѣиѣ ѿраку оца Србије*" М. Медаковића и првог издања Горског вијенца, долази се до значајних података. Графијска и правописна поређења између аутографа и првог издања и анализа другог дијела Горског вијенца за које недостају аутографи на основу резултата поређења првог дијела и првог издања Горског вијенца и утврђивања критичког текста Његошева Горског вијенца је врло сложен, тежак и доста мучан посао. Одступања у првом издању Горског вијенца од оригиналног рукописа првог дијела Горског вијенца, недостатак другог дијела рукописа Горског вијенца, неподударност преписа са Посветом из првог издања су изворници неспоразума међу његошолозима.

Јевто је транскрибовао текст рукописа од 1528 стихова Горског вијенца преносећи из оригинала све Његошове рукописне грешке, све варијетете једне ријечи или стиха - и оне, дакле, прецртане у једној или дјвѣма поништеним верзијама. Он је, дакле, у варијантама давао све разлике које се јављају у рукопису. Прати Јевто Миловић генезу Његошева "стиховања" од зачетака до коначне варијанте постављајући их у редослед према настанку све до утврђивања аутентичности текста тако да Јевтов текстолошки рад који је обавио на рукопису и првом издању Горског вијенца највише се приближава раду на критичком издању.

У додатним напоменама "испод црте" коментарише он сво Његошево прецртавање, брисање, додавање, замјењивање, па и коначно уобличавање скоро свих рукописно спорних стихова с одговарајућим стиховима у првом издању Горског вијенца. Уз то, он је у тексту регистровао и прецртане ријечи, а у напоменама испод текста давао обавјештења о свим исправкама, дописивањима, умецима и сл. Све је прокоментарисао почевши од оних случајева гдје су стихови претрпјели само незнатне измјене било у прецртавању или редоследу ријечи у њима па до оних који су до Његошеве крајње варијанте претрпјели више верзија. Знао је, дакле, Његош да промијени и редослед стиховима или пак читавој групи стихова па и да допише са стране по више нових.

Донеси нам тако овај истраживач све Његошове варијанте, а исправну одлуку о избору појединих варијаната, без обзира на приређивачев став, корисник може донијети тек кад има пред собом све потребне варијанте.

Велико пјесниково дотјеривање, преуређивање, прецртавање, брисање, чешће навраћање на поједине стихове је чист доказ његове борбе за бољи и љепши израз.

Давањем објашњења у вези са аутографом првог дијела Горског вијенца са 1528 стихова, па затим у вези са преписом "*Посветије њраку оца Србије*" који је урадио Милорад Медаковић, и најзад у вези са првим издањем Горског вијенца које је штампано у Бечу под његовом контролом 1847. год. и издањем Горског вијенца које је сам пјесник приредио њиховим међусобним поређењем, Јевто Миловић не само да утврђује критички текст Горског вијенца, односно не само да утврђује Горски вијенац за критичко издање, већ олакшава у многим појединостима да коментатори и тумачи Његошева стиха посегну за оним правим, стварним Његошевим. Управо, Јевто Миловић даје допуне као врло користан прилог "проширивању видика и знања о збивањима која се приказују у Његошевом спјеву" којим ће се сви будући истраживачи Његошева језика и Његоша уопште врло обилато користити посебно у разјашњењу појединих мјеста Његошева спјева." Ако је овај истраживач и дао нека погрешна или дискутабилна објашњења, попис свих варијантских разлика помоћи ће нам да ту дискутабилност разријешимо сада према нашем схватању."

Послије *Јевтјових њумачења у Задарској ревији XIV*, 1965. год. појавило се неколико коментара, односно тумачења Његошева стиха и сасвим се сигурно може рећи да се у њима пошло доста напријед захваљујући грађи и подацима које је припремио Јевто Миловић. Али, послије Јевтова издања *Рукописа Горског вијенца* није се појавило ниједно озбиљније издање Горског вијенца. У сваком случају Јевтови пропратни погледи и детаљније разумијевање свакога Његошева стиха у оригиналу било у коначној верзији или пак у поништеним варијантама добро ће доћи свим коментаторима Његошева стиха, а посебно приређивачима критичког издања Горског вијенца.

У савременим схватањима Његошева Горског вијенца ово "по много чему вриједно Јевтово дјело је у ствари кључ за много лакше схватање а често и за потпуно разумијевање" Његошева спјева па и Његоша уопште. И без претјеривања мора се рећи да су лијепи успјеси постигнути у објашњењима при срањивању рукописа и првог издања не тако једноставног, не баш простог и не најјаснијег пјесникова начина изражавања.

III

Немамо намјеру да се задржавамо на ономе што је у вези са Горским вијенцем на углавном задовољавајући начин објасио Ј. Миловић. Сувишно би било и коментарисати све појединости у цјелости посматране, јер их је Јевто Миловић мање-више успјешно дао. Били бисмо, међутим, неправедни ако не бисмо рекли - да међу њима има управо и изврних интерпретација. Општепознато је да је Његошев пјес-

нички језик много друкчији него у осталих наших књижевника старијег и новијег периода, његових савременика и сљедбеника. Друкчија је и језичка основа њихова и не само дијалекатска, него и пјесничка, филозофска, историјска, етичка; друкчији су погледи на морал, на религију, на народност на свијет па најзад и на све оно што чини суштину овог Његошева спјева - на борбу за слободу.⁸ Све то у основи треба солидно познавати да би се могла у интерпретацији Његошева стиха дати тачна објашњења њихова. Па, уосталом, и више од тога. Треба знати како је управо све то добило своју форму кроз "призму пјесника", и то изузетно талентованог пјесника, који познаје свјетске језике и много страних и домаћих пјесника, врло образованог па чак и генијалног, одличног znalца историје свога народа и своје земље, познаваоца народних вјеровања и обичаја и исто тако с много знања из прошлости традиције и историје свога противника.⁹

IV

За посао у припреми рукописа Горског вијенца са свим оним пратећим тумачењима и анализама било је потребно много рада и времена. Овом неуморном истраживачу то никада није недостајало. Било је свакако нужно из архива не само у нашој земљи већ и у сусједним земљама прибрати и пажљиво прегледати све податке у вези са Горским вијенцем, па затим и сва издања овог пјесничко-филозофског дјела и све што је поводом њега речено. А тога општепознато је није мало. Све то тешко је имати при руци, ма гдје се човјек налазио. Јевто је, међутим, све то имао. Купио је он грађу, све је снимао, пагинарао странице и комплетирао своју архиву о Његошу и Петровићима уопште.

Знао је Јевто да није лоше имати при себи и по који превод Његошева спјева на стране језике, да се у преводима пореде спорна, сложенија и она теже схватљивија мјеста па да се уз најбоље преводе дође и до најприхватљивијих решења.

Превода Његошева спјева је исувише много што нам је свима познато. По више превода Горског вијенца је на једном истом језику, а језика на које је преведен овај Његошев спјев, заиста је велики број да је просто несхватљиво ко би све то могао досљедно искористити. На свој начин је и то донекле искористио Јевто Миловић.

Но, ми овдје нијесмо узели функцију врховног арбитра да бисмо оцјењивали било чије ставове у вези са Горским вијенцем, па нијесмо

⁸ М. Стевановић, *Језичка тумачења у коментарима Његошева Горског вијенца*, Београд, 1976, 5.

⁹ М. Стевановић, *Језичка тумачења у коментарима Његошева Горског вијенца*, Београд, 1976, 5.

поставили себи у задатак да оцјењујемо ни Јевтове пропратне граfiјске, правописне и текстолошке коментаре уз рукописно издање Горског вијенца. Па ипак ћемо се морати само на неким објашњењима да задржимо. И одмах ћемо истаћи неправду коју је према Јевту Миловићу у вези са транскрипцијом и транслитерацијом старих текстова учинио Александар Младеновић у књизи *Језик владике Данила* дајући онако негативно мишљење о поузданости грађе Јевта Миловића кад каже: "... за детаљна филолошка истраживања овако издати ови текстови, наравно нијесу поуздани."¹⁰ Међутим, иако се ни сами не слажемо у свему са Јевтом, ипак нико не може спорити да је Јевто Миловић не само тачно транскрибовао рукопис Његошева спјева као што су доказали многи испитивачи Његоша и као што малочас рекосмо уз то врло савјесно прокоментарисао сва спорна мјеста рукописа, него је дао и "прави кључ за многа решења при схватању Његошева дјела."

При томе је Јевтов критичар, иако приљежан архивски радник, испољио апсолутну невичност прилазу Његошеву као пјеснику и филозофу, пренагласио и може се рећи при тумачењу неких мјеста из Горског вијенца бројним и драстичним примјерима то поткријепио.

Међутим, знатан број Јевтових објашњења посебно оних који се тичу црногорских народних обичаја о гатању и вјеровањима рецимо, о крсним славама и о другим црквеним празницима, о жаљењу мртваца и сахранама, мало је ко од његошолога и коментатора Његошева Горског вијенца могао обићи.

V

У вези са основним питањем - да ли је између рукописа и текста - Његошева и Медаковићева преписа и првог издања Горског вијенца постојала трећа рука при првом издању Горског вијенца, спотакли су се многи његошолози. Јевто Миловић, међутим, стрпљивом, детаљном, педантном и крајње коректном анализом закључује да је то могао бити "сам пјесник". Његош је вршио исправке на маргинама текста прије предаје рукописа у штампу и на листовима за исправке у току штампања. Све допуне, исправке, замјене и сл. протурио је Јевто кроз палеографску, граfiјску, текстолошку а каткада и језичку анализу. На основу доста танане анализе и низа језичких аргумената Јевто закључује:

"Све текстолошке измјене које су настале у штампаном тексту Горског вијенца потичу од Његоша."

Јевто Миловић је волио тачност и прецизност. Ево како он, на

¹⁰ А. Младеновић, *Језик владике Данила*. - Нови Сад 1973, стр. 7, нап. 4, стр. 31, нап. 44, стр. 32, нап. 50; стр. 45, нап. 72, стр. 73, нап. 74. и др.

примјер, исправља грешке у вези са схватањима о томе да ли је сам Његош или неко други вршио исправке текста Горског вијенца. Он каже: "Александар Младеновић се усудио да тврди да језичке разлике између рукописа Горског вијенца и првог издања Горског вијенца у својој изразитој већини не потичу од Његоша или бар не директно од њега. Све то говори о томе да прво издање Горског вијенца не репрезентује добрим делом ни Његошеву графију, ни Његошев правопис, а такође у низу особина на Његошев језик. С правом се може помишљати да ове разлике између рукописа Горског вијенца и првог издања потичу од Његошева секретара Милорада Медаковића који је био с пјесником у Бечу за време штампања Горског вијенца."¹¹

Потом додаје: "Полемишући с Младеновићем Н. Банашевић се с правом пита да ли је Његош као 'песник допуштао да се дира у његов језик и стил, и ко се могао осмелити да тако нешто себи дозволи.'"¹²

Иде затим Јевто Миловић с подацима и чињеницама од доказа до доказа почевши од саме изјаве Милорада Медаковића да "Владика Раде није учио граматике, ни произвођење слога, па би давао или Милутиновићу или мени да стављамо надредне знаке /интерпункцију/ ће треба." И даље Медаковић набраја шта је све радио када је у питању Његошев рукопис. Јевто Миловић закључује: "Како је Медаковић био доста хвалисав када је говори о својим дужностима и успјесима он не би крио да му је Његош повјерио да мијења његов језик и стил."¹³

Ређа потом Јевто Миловић доказе ко је све, гдје и када помагао Његошу у преписивању којег текста, ко је све вршио коректуру којег дјела у којој штампарији и када, цитира и Његошево писмо у којем савјетује коректоре како да раде и како се све Његош бринуо о издавањима својих дјела, а поготову како је и гдје сам пјесник прије давања у штампу исправљао свој рукопис да би се на крају сам запитао: "Може ли се и смије ли се онда и помислити да он није вршио друго поправљање и потоње прегледање Горског вијенца за вријеме свога готово четворомјесечног боравка у Бечу."¹⁴

При редиговању свога текста, записује Јевто, Његош је испуштао понеки стих уколико му није имао посебну важност, у неким случајевима га замјењује другим стихом, а убацивао је и нове стихове тамо

¹¹ Ј. Миловић, *Рукопис Горског вијенца Пејтра II Пејровића Његоша*. ЦАНУ 13, Одјељење умјетности 3, 1982, 12.

¹² Јевто Миловић, *Рукопис Горског вијенца Пејтра II Пејровића Његоша*. ЦАНУ 13, Одјељење умјетности 3, 1982, 12. и 13.

¹³ Јевто Миловић, *Рукопис Горског вијенца, Пејтра II Пејровића Његоша*, ЦАНУ 13, Одјељење умјетности 3, 1982, 13.

¹⁴ Јевто Миловић, *Рукопис Горског вијенца Пејтра II Пејровића Његоша*. ЦАНУ 13, Одјељење умјетности 3, 1982, 14.

гдје је осјећао потребу за њима. Замјена једне ријечи другом или синтагме са једном ријечи, односно другом групом ријечи, сасвим је обично у Његошеву уобличавању спјева што се све лијепо види на маргинама оригиналног рукописа Горског вијенца.

Његош, на примјер, често у коначној редакцији текста супституише акузатив - генитивом: *Жалије му војводу Уроша са Жалије му војводе Уроша*; акузатив са локативом: *Оца риче на равно Цейиње са Оца риче на равном Цейињу*. Сасвим је на мјесту констатација Јевта Миловића да је у првом случају узет у народу обичнији генитив који је у Његошево вријеме био у преимућству, у другом случају су разлози семантичке природе, да се управо не би схватило да *риче на равно Цейиње* - да *оца жрди Цейињане*.

Све је то Јевто графијски односно палеографски поредећи слово по слово, ријеч по ријеч и стих по стих утврдио да је заиста иста рука могла и исправљати рукопис.

Поредио је Јевто тај рукопис и са Медаковићевим рукописом Његошеве пјесме "*Поздрав роду на ново љеио*" и у цјелини елиминисао схватање о Медаковићевим исправкама Горског вијенца. Узгред овај неуморни истраживач и у вези са овом пјесмом опет исправља низ појединости А. Младеновића у студији "*Графијске, љравойисне и друђе одлике Посвеије у Горском вијенцу*", између осталих и Младеновићеву тврдњу да "не треба заборавити да је у Медаковићевом препису сачувана Његошева песма *Поздрав роду из Беча 1847 на ново љеио*, односно *Поздрав роду из Беча 1847*."¹⁵

Јевто ту овако реагује:

"Младеновић је погрешно цитирао наслов Његошеве пјесме "*Поздрав роду из Беча 1847*" која је угледала свијет у *Сербском народном лисџу*... 12. јануара 1857. године. Тамо стоји у једном реду "*Поздрав роду*" иза тога долази тачка. У другом реду штампано је: "*Из Беча 1847*." Наслов је према томе *Поздрав роду*, а оно друго су ознаке мјеста и датума.¹⁶

Узгред је Јевто прочешљао и новију расправу А. Младеновића "*О рукојису и љрвом издању Горскоџ вијенца*"¹⁷ гдје се расправља као и у претходно поменутој расправи М.С. Лалевића о графијским, правописним, текстолошким па и неким језичким разликама између рукописа и

¹⁵ Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад 1982, књ. XV/1, стр. 156, нап. 17. Исп. и Ј. Миловић, *Рукојис Горскоџ вијенца Пејџра II Пејџровића Њеџоша*. - ЦАНУ 13, Одјељење умјетности 3, 1982, 15, нап. 43.

¹⁶ Јевто Миловић, *Рукојис Горскоџ вијенца Пејџра II Пејџровића Њеџоша*. ЦАНУ, 13, Одјељење умјетности 3, 1982, стр. 15, нап. 43.

¹⁷ Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Нови Сад 1970, књ. XIII/1, стр. 273-334.

првог издања Горског вијенца. Погрешно је, како Јевто Миловић рече, означио, на примјер, "словом п из латинице старо ниско јат које Његош обично употребљава у сачуваном рукопису Горског вијенца." Какве све последице ова грешка и њој сличне изазива у тумачењу Његошева језика сувишно је говорити, то добро знају приређивачи и коментатори Његошева спјева. Или, на примјер, у оригиналном рукопису Горског вијенца стоји *надъяча*, а у студији овога филолога *насъ јача*,¹⁸ и тако мноштво сличних промашаја ставља под лупу Јевто и утврђује прави текст за критичко издање Његоша што омогућава правилно тумачење и боље разумијевање појединих мјеста у Његошеву спјеву у појединостима и у цјелини, разумије се.

И неће бити у праву А. Младеновић кад приговара Јевту Миловићу што је у коначној припреми текста рукописа Горског вијенца стих *Нема ѿуне осамнаесѣ љеѣах* редиговао у *Нема ѿуно осамнаесѣ љеѣах*, без обзира на то што се овај филолог позива на црмничке говоре код којих је у употреби *ѿуне осамнаесѣ љеѣах*.¹⁹ Јевто је ту добро примијетио како је у три сусједна стиха сам пјесник редиговао у коначној верзији по једну ријеч или израз замијенивши дијалектизме књижевним формама, или поетичнијим изразом, па *љевше* супституише са *љеѣше*, од свакоје виле са од виле бијеле и *ѿуне* са *ѿуно*²⁰ па стихови гласе:

Љепша му је од виле бијеле
нема пуно осамнаест љета
живо ми је срце понијела.

VI

Ниједан од коментатора Његошева Горског вијенца прије појаве Јевтове расправе у Задарској ревији²¹ није ни помислио да у стиховима
Зла мрзnome чинит не можемо

а ко нам је мио али својта
траг по трагу њему ископамо /ГВ, 2149-2151/
немамо везник *ако* већ вокал *а* и замјеницу *ко*.

Никола Банашевић је први прихватио Јевтово ортографско решење у вези са замјеницом *ко* и везником *а*.²² Он је управо исправио правописну грешку која се из првог издања Горског вијенца преносила

¹⁸ Јевто Миловић, *Рукопис Горског вијенца Пејтра II Пејировића Њеѣоша*. ЦАНУ 13, Одјељење умјетности 3, 1982, 36, нап. 78.

¹⁹ А. Младеновић, *Књиѣа о Њеѣошу*. - Дјечје новине, Горњи Милановац 1982, стр. 122, нап. 131.

²⁰ Јевто Миловић, *Сѣазе ка Њеѣошу*. - Титоград 1983, 370-371.

²¹ Јевто Миловић, *Сѣазе ка Њеѣошу*. - Титоград, 1983, 366.

²² Н. Банашевић, *Горски вијенац. Критичко издање с коментаром*. - Београд 1978, 352.

на следећа издања овог спјева при чему се писала заједно замјеница *ко* с непосредно претходним *а /ако/*, и усмјеравала семантичку вриједност стиха у погрешном правцу до бесмислице.

Управо, с везником *ако* реченица из независног супротног односа прелази у зависну реченицу чији је смисао у тијесној вези са првим стихом и онда реченице у таквој вези значе "да не могу чинити зла мрз-номе ако им је мио или својта." Међутим, "мрзни не може бити мио па макар био и својта." И то је она бесмислица. Трећи стих у таквом односу остаје усамљен јер се у претходну бесмислицу не може уклопити.²³

А колико је тешко посегнути за оним правим Његошевим пока-зује обично ријеч у заиста једноставном стиху:

Црногорца он бјеше свакога
већ готова претека јунаштом /ГВ, 1995-1996/.

Сви приређивачи Горског вијенца изузев Николе Банашевића прихватају исправку придјева *џошова* из првог издања Горског вијенца. Управо се први Јевто Миловић није сложио с том промјеном *џошова* у *џошово* која како он каже "умањује вриједност похвале изречене Батрићу Перовићу". Јевто је стиховима 1994-1997 дао ово значење: "Батрић Перовић иако је још млад бјеше претекао јунаштом свакога правога, истинитога, пунољетнога одрасла Црногорца."²⁴ Са Јевтом се од приређивача и коментатора Горског вијенца једино сложио Никола Банашевић који уз доста детаљно објашњење додаје "Дакле, тек што бјеше настао Батрић Перовић је претекао јунаштом свакога пунолетна Црногорца."²⁵ Другима то смета, тешко могу, на примјер, да прихвате шта је то "потпун Црногорац", "свршен Црногорац", а ови други са Јевтом Миловићем на челу мисле, разумије се, на онога који се "високо уздигао јунаштом" како то рече проф. М. Стевановић.²⁶

На другој страни стиховима са варијантом *џошово*:

Црногорца он бјеше свакога
већ готово претека јунаштом

заступници њихови истичу да је *џошово* /у значењу скоро/ свакога Црногорца Батрић Перовић претекао јунаштом, односно да се у јунаштву може поредити са скоро сваким Црногорцем да га је сусти-гао па чак и претекао.²⁷

²³ М. Стевановић, *Језичка њумачења у коменџарима Његошева Горскоџ вијенца*. - САНУ, Београд 1976, 116.

²⁴ Јевто Миловић, *Нека џишњања криџике Горскоџ вијенца*. - Задарска ревија XIV, Задар 1965, 67.

²⁵ Н. Банашевић, *Горски вијенац*. *Криџичко издање с коменџаром*. - 344-345.

²⁶ М. Стевановић, *Језичка њумачења у коменџарима Његошева Горскоџ вијенца*. - САНУ, Београд, 1976, 113.

²⁷ М. Стевановић, *Језичка њумачења у коменџарима Његошева Горскоџ вијенца*. - САНУ, у Београду 1976, 113.

Међу коментаторима Његошева рукописа Горског вијенца су подијељена мишљења о једној синтагми у сљедећем напису из Горског вијенца:

У оригиналном рукопису Горског вијенца стоји:

Изнијели су крсте с Ловћена на врх Црквине, па су по врху сјели, гађу пушкама и броје *колика њуџа* која одјекне.

У издању 1847. г.:

Изнијели су крсте с Ловћена на врх Црквине, па су по врху сјели гађају пушкама и броје *колика њуџа* која одјекне.

Код већине приређивача стоји:

Изнијели су крсте с Ловћена на врх Црквина, па су по врху сјели, гађају пушкама и броје *колико њуџа* која одјекне.

Рукопис нам овдје мало помаже јер се зна да се вокали *a* и *o* у финалној позицији обиљежавају на исти начин доколико се на њих не обрати посебна пажња. Објашњење које поред осталих даје и Јевто Миловић да се употреба синтагме *колика њуџа* "оправдава врло добро као особина црногорских говора"²⁸ не стоји на мјесту. Омашке овакве врсте или пак ситније непотпуности, као, на примјер, у неким случајевима свођења критичког апарата на најнужнију мјеру које се у оваквим пословима јављају, последица су више несналажења у лингвистичким законитостима што овом неуморном архивском истраживачу и није струка, иако је сличне послове обавио с лијепим језичким осјећањем и акрибијом, а не у недовољном искуству који се има у питању текстологије, нити је то чак последица приређивачког несналажења, ни олаког закључивања. На овим и сличним питањима оклизнули су се и наши познати и признати лингвисти.

Уосталом, овдје је заиста узалудна полемика међу нашим његошолозима, а и лош је аргуменат онима који борећи се за синтагму *колика њуџа*, призивају у помоћ црногорске говоре и у њима, како кажу, уобичајену употребу наведене синтагме. У црногорским говорима као и у српскохрватском језику уопште у употреби су обје синтагме *колика њуџа* и *колико њуџа* али свака са својом семантичком вриједношћу исто као *неколика њуџа* /од два до четири пута/ *неколико њуџа* /више од пет пута/.

VII

Предалеко би нас одвело овако ређање Јевтових решења у вези са Његошевим спјевом, а и не мислимо да бисмо могли и приближно обухватити бар она главнија Јевтова коментарисања у вези са којима би се могло још што-шта рећи.

²⁸ Јевто Миловић, *Спјазе ка Њеѓошу*. Титоград 1983, 368. и 369.

Поклонио је Јевто доста пажње и времена и лијеп је успјех постигао у објашњењима, прије свега, доста сложеног и не баш прикладно сређеног и не тако приступачног рукописа Горског вијенца. Само онај ко зна колико при томе има осјетљивих колебања и тешко решивих проблема може да цијени како је Јевто посао којег се прихватио добро обавио. "У пословима ове врсте може бити и омашки и погрешних решења и дискутабилних мјеста, али ако су они у огромној мањини према добрим и тачним решењима, онда се за издање може рећи да је поуздано и научно употребљиво."

Испод Његошева текста Рукописа Горског вијенца који је објавио овај истраживач има толико објашњења као да је сваки стих и сваки додатак на маргини рукописа, па био он прецртан или не, посебно објашњаван или пак као да су из сваког стиха бар по двије или три ријечи коментарисане.

Наметало се Јевту само по себи расправљање о Његошеву стиху, о рукопису, о аутентичности рукописа и редиговању текста о појединим детаљима из Његошева времена, о начину живота, о обичајима, о етици и моралу, јер га је на то присиљавало огромно знање о Његошу и Његошеву времену које је стекао у дугогодишњем проучавању, а које је само дјелимично регистровано у књизи *Сјазе ка Њеџошу*.²⁹

Prof. dr Branislav Ostojić

THE MANUSCRIPT AND THE FIRST EDITION OF THE MOUNTAIN WREATH IN ORTHOGRAPHIC AND LINGUISTIC - TEXTUAL ANALYSES

Summary

In this paper, the author examines orthographic and textual solutions pertinent to the edition of the Mountain Wreath as edited by Jevto Milović. In addition, the author analyses several supplements to commentaries to the Mountain Wreath with a lot of explanations of Njegoš's manuscript. As it was made on the principles of critical editing, Jevto's book *The Manuscript of the Mountain Wreath* by its accuracy and applicability and together with its Foreword represents, in the author's opinion, the key for many solutions as regarding Njegoš's writings.

²⁹ Јевто Миловић, *Сјазе ка Њеџошу*. Титоград 1983, 445 са факсимилом документа.